

Система підготовки громадян України до національного спротиву: ознаки, властивості, компоненти

System of Preparing Citizens of Ukraine for National Resistance: Features, Attributes, and Components

Євген Камалов

Corresponding author: Доктор філософії, доцент, докторант, e-mail: kamalov_evgen@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1994-7144>

Олег Заболотний

кандидат військових наук, доцент, e-mail: zaboleg1@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5950-5068>

Іван Криворучко

доктор філософії, e-mail: krivoru4koivan@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1038-3175>

Evgen Kamalov

Corresponding author: PhD, Associate Professor, Doctoral Researcher, e-mail: kamalov_evgen@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1994-7144>

Oleh Zabolotnyi

Candidate of Military Sciences, Associate Professor, e-mail: zaboleg1@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5950-5068>

Ivan Kryvoruchko

PhD, e-mail: krivoru4koivan@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1038-3175>

Національний університет оборони України, м. Київ, Україна

National Defense University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: March 28, 2026 | Revised: April 12, 2026 | Accepted: April 30, 2026

УДК 355. 35:355.23

DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2026.16.2.2>

Мета роботи. визначення системних ознак і властивостей системи підготовки громадян України до національного спротиву, а також формування й обґрунтування її структурних компонентів для уточнення порядку функціонування та забезпечення оцінювання якості підготовки населення до виконання завдань оборони держави.

Метод дослідження. У роботі застосовано метод системного аналізу, який дозволив розглянути підготовку громадян як цілісну соціально-військову систему. Використано також елементи структурного підходу для декомпозиції системи на складові компоненти та виявлення їх функціональних зв'язків, властивостей і ролі в досягненні цільової функції.

Результати дослідження. Встановлено сукупність ключових ознак системи (цілісність, ієрархічність, комплексність, багатосуб'єктність, взаємодія із середовищем) та визначено її базові властивості (керованість, адаптивність, безперервність, масовість, практична спрямованість). Сформовано структуру системи, що включає такі компоненти: доктринальну базу, організацію, підготовку, ресурсне забезпечення, управління та освіти, персонал, інфраструктуру і сумісність.

Теоретична цінність дослідження. Розширено наукове розуміння підготовки громадян до національного спротиву як окремої системи, що має власні ознаки, властивості та структуру. Запропонований підхід створює методологічну основу для подальшого оцінювання її ефективності та удосконалення.

Тип статті. Теоретико-методологічна, з елементами прикладного системного аналізу.

Purpose. To identify the systemic features and properties of the system of training citizens of Ukraine for national resistance, as well as to formulate and substantiate its structural components in order to clarify its functioning and ensure the assessment of the quality of citizens' preparedness to perform national defense tasks.

Method. The study applies the method of system analysis, which makes it possible to consider the training of citizens as an integral socio-military system. Elements of the structural approach are also used to decompose the system into components and to identify their functional relationships, properties, and roles in achieving the system's objectives.

Findings. A set of key system features (integrity, hierarchy, complexity, multi-subject nature, interaction with the environment) has been identified, along with its core properties (manageability, adaptability, continuity, mass coverage, and practical orientation). The structure of the system has been developed, including the following components: doctrinal framework, organization, training, resource provision, management and education, personnel, infrastructure, and interoperability.

Theoretical Implications. The study expands the scientific understanding of citizen training for national resistance as a distinct system with its own features, properties, and structure. The proposed approach provides a methodological basis for further assessment of its effectiveness and improvement.

Papertype. Theoretical and methodological, with elements of applied system analysis.

Ключові слова: національний спротив, система підготовки громадян, спротив.

Key words: National Resistance, System of Citizen Training, Resistance.

Вступ

Реалізація концептуальних засад системи підготовки громадян України до національного спротиву (далі – СПГрНС) вимагає застосування системного підходу для формалізацію ознак

системи, опису її компонентів, вимірювання властивостей як самої системи, так й її складових. Саме це в подальшому забезпечить можливість удосконалити методичний підхід з оцінки якості підготовки громадян України та обґрунтувати напрями та заходи її підвищення.

Разом з тим, незважаючи на наявність нормативно-правової бази, зокрема Закону України [1], який регламентує правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки і оборони України та інших суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву, СПГрНС наразі не описана як цілісна система. Відсутнє визначення її ознак, властивостей, структурних компонентів та порядку її функціонування, а в науковій літературі не сформовано єдиного підходу до системного аналізу та кодифікації цієї системи.

Метою статті є визначення ознак і властивостей СПГрНС, формування та опис її компонентів для уточнення структури системи, визначення порядку її функціонування, вимірювання властивостей системи та її компонентів, що в подальшому забезпечить оцінку якості підготовки громадян України, виявлення певних проблем та обґрунтування шляхів їх усунення.

Огляд літератури

Розробка та удосконалення методичних підходів до формування, підготовки та забезпечення боєздатності Збройні Сили України, а також організаційних засад підготовки населення до національного спротиву перебувають у центрі наукових досліджень як в Україні, так і за її межами. Вітчизняні дослідження та нормативні документи, зокрема стратегічні напрями розвитку людського капіталу в силах оборони [2], акцентують увагу на необхідності вдосконалення системи підготовки громадян, проте залишають відкритими питання її системної формалізації.

У наявних українських публікаціях основна увага зосереджується на окремих аспектах підготовки населення, включаючи військово-патріотичне виховання, мотиваційні чинники та оцінювання готовності громадян до виконання оборонних завдань [3]. Водночас такі підходи, хоча й мають прикладне значення, не забезпечують цілісного опису системи підготовки як структурованого об'єкта з визначеними ознаками, властивостями та компонентами.

Окремі дослідження спрямовані на формування цільових моделей підготовки громадян до національного спротиву [4], однак вони здебільшого обмежуються аналізом спроможностей підсистем і не формують інтегрованого бачення функціонування системи в цілому. Аналогічно, впровадження системного підходу в оборонному менеджменті [5], зокрема через використання моделі DOTMLPFI, дозволяє структурувати компоненти військової підготовки, проте не враховує специфіку підготовки цивільного населення як окремої категорії суб'єктів безпеки. Методичні підходи до оцінювання системи військової освіти [6] також орієнтовані переважно на освітні процеси та не забезпечують ідентифікації системних характеристик підготовки громадян до національного спротиву.

Зарубіжні дослідження суттєво розширюють теоретичну базу у цій сфері. Зокрема, у роботах E. Bernath [17] обґрунтовано концепцію цивільно-орієнтованої оборони, де підготовка населення розглядається як ключовий елемент протидії гібридним загрозам. У дослідженнях North Atlantic Treaty Organization [18] наголошується на важливості стійкості як інтегративної властивості держави, що включає готовність суспільства до функціонування в умовах криз і конфліктів.

Подібні підходи відображені у працях J. Ahmadly, [20] де підкреслюється роль підготовки цивільного населення у системі протидії гібридним загрозам, а також у дослідженнях M. Kozieł, [21] які акцентують увагу на інституційній спроможності та міжсекторальній взаємодії як ключових чинниках ефективної оборони. У свою чергу, A. Bratko [19] розглядає гібридну війну як комплексну систему впливів, що вимагає інтегрованих відповідей, включаючи підготовку населення.

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про наявність двох відносно відокремлених підходів: вітчизняного, орієнтованого на прикладні аспекти підготовки, та зарубіжного, який розглядає підготовку населення як елемент ширших систем стійкості та безпеки. Водночас відсутній узгоджений підхід до розгляду системи підготовки громадян до національного спротиву як цілісного об'єкта системного аналізу.

Отже, існуючі наукові напрацювання не забезпечують комплексного опису системи підготовки громадян України до національного спротиву, що зумовлює необхідність її дослідження з позицій системного підходу з метою визначення ознак, властивостей та структурних компонентів, а також уточнення порядку її функціонування.

Методологія дослідження

Методологічною основою дослідження є системний підхід до аналізу системи підготовки громадян України до національного спротиву, що дозволяє розглядати її як цілісне соціально-військове утворення з притаманними ознаками, властивостями та структурою. У межах дослідження застосовано метод системного аналізу, спрямований на виявлення ознак системи, вимірювання її властивостей та опис структурних компонентів.

Системний аналіз ґрунтується на загальнонауковому розумінні системи як сукупності взаємопов'язаних елементів, що утворюють цілісність і характеризуються такими властивостями, як цілісність, структурність, функціональність, ієрархічність, цілеспрямованість та взаємозв'язок із зовнішнім середовищем. Це дало змогу розглядати підготовку громадян до національного спротиву як організаційно та функціонально впорядковану діяльність визначених суб'єктів.

Додатково використано структурний підхід, який передбачає декомпозицію системи на складові компоненти з метою визначення їх ролі, взаємозв'язків і здатностей. У процесі дослідження здійснено систематизацію ознак системи за визначеними критеріями (цільові, нормативно-правові, організаційні, навчально-методичні, функціональні, інтеграційні), а також узагальнення її ключових властивостей.

Таким чином, поєднання системного та структурного підходів забезпечило можливість комплексного аналізу системи підготовки громадян України до національного спротиву, її компонентного складу та особливостей функціонування.

Результати

Стратегія системи підготовки громадян України до національного спротиву¹ орієнтована на усунення невідповідності між фактичним та потрібним станом організації підготовки, виходячи з вимог до її функціонування та потреб розвитку та будівництва ЗС України з урахуванням досвіду відбиття збройної агресії російської федерації.

СПГрНС розглядається як різновид системи, що потребує ідентифікації її системних ознак і властивостей. У загальнонауковому розумінні система трактується як сукупність взаємопов'язаних елементів, які формують певну цілісність, що має властивості, якими не володіють окремі її елементи. Загальними характеристиками системи є: цілісність, структурність, функціональність, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, ієрархічність, цілеспрямованість і самоорганізація.

У філософському значенні поняття "система" [7] розглядається як категорія, що відображає об'єкт у вигляді складно організованої цілісності, всі елементи якої генетично, структурно та функціонально взаємопов'язані. Подібний підхід простежується і в іншому джерелі [8], де система визначається як філософська категорія, що відображає об'єкт як складно організовану цілість, всі елементи якої генетично, структурно й функціонально взаємопов'язані.

¹ Розпорядження Кабінет Міністрів України "Стратегія підготовки громадян України до національного спротиву на період до 2030 року" від 12.12.2025 р. №220/69/62 Міністерства оборони України (Проект).

В довідковому виданні [9], поняття “система” (грец. “складене з частин”, “поєднання”) означає комплекс підсистем, елементів і компонентів із притаманними їм властивостями, взаємодія між якими та зовнішнім середовищем зумовлює виникнення якісно нової інтегративної цілісності. У загальному вигляді поняття “система” характеризується: а) наявністю ряду елементів; б) наявністю зв'язків між ними; в) цілісним характером даного явища або процесу. Отже, загальними характеристиками системи є цілісність, структурність, функціональність, ієрархічність, цілеспрямованість, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем та самоорганізація.

Враховуючи вищесказане, такий підхід дозволяє використовувати категорію “система” як методологічну основу для аналізу складних об'єктів в галузі науки, яка вивчає закономірності та принципи створення, розвитку та підготовки ЗС України до оборони країни. Застосування системного підходу для дослідження СПГрНС передбачає наукове обґрунтування цієї підготовки як організаційно та функціонально впорядкованої діяльності визначених суб'єктів, спрямованої на досягнення конкретної мети стратегії СПГрНС.

Поняття “підготовка” у сфері будівництва ЗС України визначається як системний, безперервний і цілеспрямований процес навчання, виховання, тренування та злагодження особового складу, органів військового управління і військових частин (підрозділів), спрямований на набуття, підтримання та розвиток спроможностей до виконання завдань за призначенням у мирний час та в особливий період². Водночас підготовка громадян до національного спротиву за своїм змістом, масштабом та суб'єктно-об'єктним складом істотно відрізняється від підготовки військовослужбовців, що зумовлює необхідність її розгляду як окремої системи.

Разом із тим СПГрНС є складовою загальної системи будівництва ЗС України в частині підготовки до оборони держави та водночас елементом системи оборони України загалом. При цьому вона характеризується власною метою, специфічним колом суб'єктів і об'єктів, а також особливими механізмами реалізації.

Аналіз наукових підходів до організації бойової підготовки у ЗС України [10] свідчить, що система підготовки у військовій сфері характеризується чітко визначеними суб'єктами і об'єктами, регламентованими процесами планування, забезпечення та керівництва підготовкою. Зазначені підходи можуть бути використані як методологічна основа для дослідження СПГрНС, однак із урахуванням її комплексного характеру та відмінностей від інституційних елементів військової підготовки.

Отже, до суттєвих (визначальних) ознак будь-якої системи належать наявність стійких взаємозв'язків між її елементами, суперечливий характер їх взаємодії, формування інтегративних (системних) якостей і властивостей, що не зводяться до суми властивостей окремих складових, а також якісна відмежованість цілісності системи від зовнішнього середовища [11]. Із позицій системного підходу, який використовується авторами, СПГрНС розглядається як цілісне утворення, для якого характерні взаємопов'язаність і взаємообумовленість елементів (компонентів), що забезпечують її функціонування та розвиток.

Більшість зв'язків у межах СПГрНС має внутрішній, причинно-наслідковий характер і відображає сутнісні властивості її компонентів. Відповідно функції та роль кожного компонента визначаються його внутрішньою природою, місцем у загальній структурі системи та характером взаємодії з іншими елементами.

З урахуванням наведених підходів до трактування понять “система”, “підготовка” та “система підготовки” з метою забезпечення єдиного наукового розуміння поняття “системи підготовки громадян України до національного спротиву” пропонується розуміти під нею

² Директива Головнокомандувача Збройних Сил України від 01.12.2024 Д-8 “Про організацію підготовки ЗС України у 2025 році”.

цілеспрямований та організований процес організації підготовки громадян України, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, уповноважених на організацію і проведення підготовки до національного спротиву, а також навчальних центрів, підрозділів і військових частин в особливий період, на які покладено відповідні завдання Міністерством оборони України з метою досягнення готовності та здатності громадян до виконання завдань за призначенням.

У межах системного підходу таке розуміння СПГрНС зумовлює необхідність виокремлення її суттєвих ознак, які відображають цільову спрямованість, організаційну побудову та особливості функціонування цієї системи, а також характер і стійкість зв'язків між її компонентами. Саме з цією метою здійснено систематизацію визначальних ознак СПГрНС (за критеріями цільовими, нормативно-правовими, організаційними, навчально-методичними, функціональними, інтеграційними), узагальнені результати якої наведено в табл. 1.

Таблиця 1: Ознаки системи підготовки громадян України до національного спротиву та їх характеристики

Ознаки	Характеристики
Наявність мети	Підвищення обороноздатності держави, надання обороні України всеохоплюючого характеру, сприяння забезпеченню готовності громадян України до національного спротиву.
Цільова спрямованість (функціональність)	Система орієнтована на забезпечення готовності громадян України до захисту Вітчизни шляхом набуття необхідних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій і громадянських компетентностей.
Цілісність системи	Узгоджене функціонування всіх складових системи як єдиного цілого, що забезпечує досягнення спільної мети підготовки.
Ієрархічність	Багаторівнева структура, де кожен рівень підпорядкований вищому і виконує певні функції у підготовці громадян України.
Багато суб'єктність	Система охоплює широкий спектр суб'єктів: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, сили безпеки і оборони, заклади освіти, інститути громадянського суспільства та громадян.
Комплексність	Система поєднує виховні, освітні, навчально-практичні та інформаційні складові підготовки громадян України.
Самоорганізація	Здатність системи змінювати форми підготовки з урахуванням досвіду бойових дій, нових загроз, технологій і особливостей дій (тактики) противника.
Модель взаємодії	Функціонування системи забезпечується спільною діяльністю державних органів і недержавних інституцій (громадських об'єднань, волонтерів, ветеранських організацій).
Взаємодія із зовнішнім середовищем	Наявність стійких зв'язків з інституціями держави та суспільства, що визначають умови її функціонування і розвитку.

Джерело: розроблено автором

Аналіз табл. 1 показує, що між ознаками СПГрНС є наявність стійких взаємозв'язків.

Проведення системного аналізу відповідних ознак системи дозволило визначити її ключові властивості, які розкривають сутність та функціонування СПГрНС, які наведені у табл. 2.

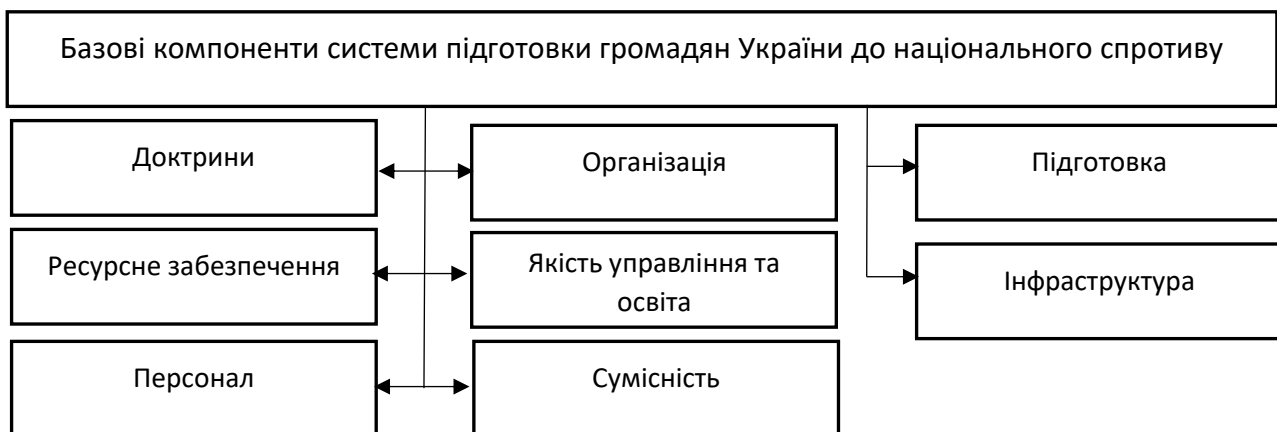
Отже, з викладеного видно, що СПГрНС є цілісною соціально-військовою системою, якій притаманні такі ознаки, як наявність мети, цілісність, ієрархічність, комплектність, самоорганізація, відкритість.

Таблиця 2: Ключові властивості системи підготовки громадян до національного спротиву

Властивість	Характеристики
Єдність	Компоненти (показники, підсистеми, процеси) взаємопов'язані і взаємодіють між собою з метою підготовки громадян України до національного спротиву.
Керованість	Властивість системи, що полягає у її спроможності формувати, передавати та реалізовувати управлінські рішення, спрямовані на досягнення визначеної мети шляхом регулювання стану, поведінки та взаємодії її елементів.
Адаптивність	Здатність змінювати зміст і методи підготовки відповідно до вимог та потреб сучасності.
Безперервність	Властивість, що забезпечує постійність та неперервність процесів з підготовки громадян України.
Масовість	Властивість, що забезпечує охоплення підготовкою максимально широкого кола громадян України, залучення різних вікових та соціальних груп населення.
Практична спрямованість	Властивість, що забезпечує орієнтацію на формування прикладних умінь і навичок з підготовки громадян України.

Джерело: розроблено автором

На підставі аналізу ознак та ключових властивостей СПГрНС із застосуванням структурного підходу [4], який є одним із найпоширеніших для дослідження систем, сформульовані основні компоненти СПГрНС, які представлено на рисунку 1.

Рисунок 1: Основні компоненти системи підготовки громадян України до національного спротиву

Джерело: розроблено автором

Використовуючи методичні рекомендації [4, 12, 13] розглянемо ці компоненти СПГрНС з визначенням їх здатності та особливостей функціонування.

Доктринальна база з питань підготовки громадян України до національного спротиву як компонент СПГрНС є сукупністю Законів України, Указів Президента України, Постанов та Розпоряджень Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів Міністерства освіти та науки України, нормативно-правових актів державних органів сил безпеки і оборони та нормативно правових актів закладів вищої освіти, вищих військових навчальних закладів з питань підготовки громадян України до національного спротиву. Головною характеристикою

доктринальної бази є її здатність забезпечити досягнення необхідного рівня якості підготовки громадян до національного спротиву. Проте, на сьогодні закони України та підзаконні акти не повною мірою відповідають сучасним вимогам та фактичним потребам готовності та здатності населення до захисту Вітчизни та створення всеохоплюючої оборони держави. Зокрема, деякі документи різних складових сил оборони недостатньо узгоджені між собою, не Обласні та районні містять вичерпного переліку суб'єктів (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, складових сил безпеки чи сил оборони тощо), відповідальних за керівництво залученням населення до визначених форм участі у забезпеченні національної безпеки, дублюють окремі повноваження, функції та завдання таких суб'єктів. Це, наприклад, призводить до того, що створені навчальні центри підготовки громадян до національного спротиву не в повній мірі використовують законні підстави для підготовки мобілізаційних людських ресурсів. Тому МОУ продовжує наполегливу роботу щодо внесення відповідних змін у свою нормативно-правову базу та ініціює внесення змін у нормативно-правові акти законодавства України в цілому.

Організація як компонент СПГрНС характеризується здатністю організаційних структур забезпечити досягнення якісної підготовки громадян України до національного спротиву у підпорядкованих ним закладах освіти Міністерства освіти і науки України та навчальних центрах органів державної влади, місцевого самоврядування та МОУ.

Розглянемо повноваження центральних органів виконавчої влади з питань підготовки громадян до національного спротиву [1, 14]:

1) Міністерство освіти і науки України забезпечує розроблення та впровадження методології національно-патріотичного і військово-патріотичного виховання, формування громадянських компетентностей, підготовку й підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, а також реалізацію відповідних виховних заходів.

2) Міністерство молоді та спорту України здійснює заходи з військово-патріотичного виховання, а також забезпечує надання в установленому законодавством порядку державної підтримки громадським об'єднанням для реалізації заходів з національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання і громадянської освіти.

3) Міністерство у справах ветеранів України забезпечує формування та реалізацію державної політики щодо залучення ветеранів війни та інших осіб з особливими заслугами до утвердження української національної й громадянської ідентичності, здійснює фінансову підтримку ветеранських громадських об'єднань для реалізації військово-патріотичних проєктів, а також бере участь у розробленні та впровадженні методології національно-патріотичного і військово-патріотичного виховання та громадянської освіти.

4) Міністерство оборони України здійснює заходи з військово-патріотичного виховання громадян, формує їх готовність до захисту незалежності та територіальної цілісності України, сприяє популяризації військової служби й військової історії, а також підтримує реалізацію проєктів інститутів громадянського суспільства, спрямованих на підготовку громадян до національного спротиву.

5) Органи місцевого самоврядування створюють центри підготовки громадян до національного спротиву з метою формування у громадян України патріотичної свідомості та стійкої мотивації, набуття ними знань та практичних вмінь, необхідних для захисту України, зокрема через виконання типових програм підготовки громадян України до національного спротиву, затверджених наказами Командувача Сил територіальної оборони Збройних Сил.

При цьому провідна роль у визначенні пріоритетних завдань з підготовки населення до національного спротиву має належати МОУ. Проте, деякими своїми Розпорядженнями КМУ дублює функції і завдання МОУ, що не дозволяє повноцінно сформувати організаційну структуру і штатну чисельність структурних підрозділів органів виконавчої влади та навчальних

центрів з підготовки громадян до національного спротиву, які є основними елементами компоненту організація СПГрНС.

Підготовка громадян України до національного спротиву є головним компонентом СПГрНС. В табл. 3 визначенні основні види підготовки та завдання щодо підвищення її якості [14, 15].

Таблиця 3: Підготовка громадян України до національного спротиву

Види підготовки та категорії громадян		Наявні недоліки	Завдання, які необхідно виконати для підвищення рівня якості підготовки
Початкова загальновійськова підготовка	I етап (учні 1-9 класів)	Недосконалість військово-патріотичного виховання на початковому рівні загально-військової підготовки.	Відпрацювати концепцію розвитку та реалізації військово-патріотичного виховання на всі види підготовки громадян України.
	II етап учні 10-11(12) класів, 1 курс фахової освіти	Відсутність єдиної навчальної програми початкової підготовки громадян України до національного спротиву.	Створення базових положень навчальної програми початкової підготовки з урахування внесених змін в навчальну програму “Захист України” та потреб сьогодення.
Базова загальновійськова підготовка (студенти та громадяни, що непридатні до військової служби)		Програма базової загально-військової підготовки не враховує обмеження щодо військової служби, які є у громадян України.	Удосконалити програму базової загально-військової підготовки за рахунок оновлення часткових методик, методів навчання для осіб, які мають обмеження по стану здоров’я.
Базова загальновійськова підготовка (студенти та громадяни, що проходять інтенсивну підготовку)		Відсутність єдиного стандарту підготовки з базової загально-військової підготовки громадян України до національного спротиву.	Необхідність створення концептуальних засад підготовки громадян України до національного спротиву з відпрацюванням єдиного стандарту підготовки, який затверджує ГШ ЗСУ.
		Недостатньо підготовлених інструкторсько-викладацький склад навчальних центрів підготовки громадян до національного спротиву.	Уточнення фундаментальних принципів з підготовки інструкторсько-викладацького складу навчальних центрів з урахуванням досвіду відбиття збройної агресії.
Підготовка офіцерів запасу (студенти та громадяни, які навчаються на військових кафедрах ЗВО)		Відсутність оновлених кваліфікаційних характеристик офіцера запасу, які враховують підготовку з національного спротиву.	Відпрацювати зміни в нормативну-правову базу держави щодо порядку вступу на кафедру військової підготовки ЗВО, а саме з обов’язковим проходження програми підготовки національного спротиву до початку навчання на кафедрі військової підготовки.
		План-програми комплексних практичних занять не враховують попереднього проходження здобувачами базової загально-військової підготовки національного спротиву перед вступом на навчання на кафедрі	Удосконалити програму підготовки громадян України з урахуванням підготовки для проходження базового курсу тактичного рівня (L-1A).
Підготовка офіцерів кадру		Відсутність єдиного погляду на базову загально-військову підготовку курсантів	Удосконалити методологічні основи підготовки курсантів з урахування програм базового курсу тактичного рівня (L-1A).

Види підготовки та категорії громадян	Наявні недоліки	Завдання, які необхідно виконати для підвищення рівня якості підготовки
(курсанти ВВНЗ (ВНП ЗВО)	Відсутність бойового досвіду у значній частині викладачів тактико-спеціальних дисциплін.	Внести відповідні корективи в програму курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників за досвідом відбиття збройної агресії росії проти України.

Джерело: розроблено автором

Найважливішими елементами компоненту підготовки в СПГрНС є: якість навчальних програм підготовки громадян; рівень підготовки інструкторсько-викладацького складу; рівень військово-патріотичного виховання громадянина України; стандарт підготовки до національного спротиву; матеріально-технічна база.

Ресурсне забезпечення СПГрНС є її компонентом, що має забезпечити здатність державних органів та органів військового управління, до сфери управління яких належать питання підготовки громадян до національного спротиву, необхідні умови для досягнення потрібного рівня її якості шляхом належного фінансування та матеріально-технічного забезпечення необхідним обладнанням, запасами матеріально-технічних засобів та витратних матеріалів відповідно до закону України [1] за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, а також з інших не заборонених законодавством України джерел.

Постановою Кабінету Міністрів України [15] визначено, що забезпечення навчальними матеріально-технічними засобами для загальновійськової підготовки громадян здійснюється Міністерством оборони України, Міністерством освіти і науки України, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування.

Аналіз забезпеченості навчальними та навчально-технічними засобами свідчить про те, що забезпечення СПГрНС в цілому здійснюється. Проте, для підвищення його якості вкрай необхідно затвердити типовий перелік складових навчально-матеріальної бази та оновити її, у тому числі за рахунок включення до неї сучасних зразків озброєння та військової техніки партнерів-країн НАТО. З метою покращення планування та реалізації бюджетних коштів, спрямованих на досягнення потрібної якості підготовки громадян України до національного спротиву, до відповідних бюджетних підпрограм проектів кошторису МОУ та МОНУ доцільно включити поточні та капітальні видатки, які безпосередньо пов'язані з освітньою діяльністю та реалізацією програм підготовки громадян України до національного спротиву в системі підготовки воєнних кадрів, а також поточні та капітальні видатки закладів вищої освіти та навчальних центрів підготовки громадян до національного спротиву.

Якість управління та освіта – компонент СПГрНС, який має забезпечити здатність керівного складу усіх ланок міністерств та відомств, що організовують та беруть безпосередню участь у підготовки громадян України до національного спротиву досягти критеріїв надійності, безперервності та стійкості управління діяльністю закладів освіти та інших структурних підрозділів, де здійснюється ця підготовка. Проте аналіз підготовки цих кадрів, які в своїй масі є цивільними особами, свідчить про те, що вони мають певні компетенції у сфері державного управління, але не мають достатньої військової підготовки. Вирішенням цієї проблеми зараз займається МОУ шляхом проведення з ними додаткових індивідуальних консультацій, семінарів та конференцій, чого явно недостатньо для їх якісної перепідготовки. Суттєво покращити цю ситуацію можна шляхом розроблення й проведення спеціальних курсів на базі відповідних навчальних центрів.

Персонал як компонент СПГрНС представляє собою інструкторсько-викладацький та інший постійний склад закладів освіти та навчальних центрів, який безпосередньо реалізує

програми підготовки різних категорій громадян України до національного спротиву. Основними характеристиками цього компоненту є загальна укомплектованість особовим складом носія спроможності, його морально-психологічний стан та рівень підготовленості до реалізації цілей програм підготовки. В цілому персонал має забезпечити здатність закладу (навчального центру) підготувати громадянина з необхідним рівнем компетентностей для ефективного здійснення національного спротиву.

Інфраструктура як компонент СПГрНС включає в себе навчальні заклади, які здійснюють підготовку населення та їх матеріально-технічну базу з відповідно обладнаними навчальними класами та полігонами.

Станом на зараз в державі створено 16 Центрив підготовки громадян до національного спротиву на базі комунальних підприємств обласних рад. Проте у більшості Центрив матеріально-технічна база, приміщення та територія для організації та проведення заходів підготовки відсутні або не визначені, а там, де вони є – потребують вдосконалення та додаткових коштів на відновлення та обладнання.

Постановою Кабінету Міністрів України [15] визначено, що у закладах освіти створюється матеріально-технічна база, яка забезпечує виконання відповідних навчальних програм. Під час реалізації відповідних заходів у повному обсязі залучається матеріально-навчальна база військових частин, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти Збройних Сил України, а також інфраструктура громадської організації “Товариство сприяння обороні України” й інших складових сектору безпеки і оборони держави. Таким чином, компонент інфраструктура є системою взаємопов’язаних навчальних закладів та обслуговуючих структур, об’єктів, окремих споруд (земель) та пов’язаних з ними комунікацій (шляхів сполучення), що має забезпечити розміщення, життєдіяльність, обслуговування та накопичення необхідних ресурсів для досягнення бажаного ефекту підготовки громадян України до національного спротиву.

Сумісність як компонент СПГрНС передбачає в собі здатність СПГрНС за компонентами які розглядалися раніше ефективно взаємодіяти між собою для досягнення мети підготовки громадян України. З огляду на те, що завданням СПГрНС є підготовка громадян України до національного спротиву, продуктом діяльності якої передбачається підготовлений громадян України, виникає необхідність забезпечення і гарантування якості підготовки громадян України. Структура забезпечення і гарантування якості підготовки громадян за своєю сумісністю може відповідати вимогам системи забезпечення закладами вищої освіти [16], яка складається із 1) системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості); 2) системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти; 3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Отже основними компонентами СПГрНС, кожен з яких має свою здатність та свої властивості, і у своїй сукупності надають цілісній системі нової властивості щодо забезпечення цільової функції її функціонування, є: доктрина, організація, підготовка, ресурсне забезпечення, якість управління та освіта, персонал, інфраструктура та сумісність.

Обговорення

Отримані результати свідчать про те, що система підготовки громадян України до національного спротиву має всі ознаки складної соціально-військової системи, проте її теоретична та методологічна формалізація в науковій літературі залишається недостатньою. Незважаючи на наявність нормативно-правової бази, відсутній цілісний опис системи, її ознак, властивостей та структурних компонентів, що ускладнює її оцінювання та вдосконалення.

Порівняння з існуючими підходами до підготовки воєнних кадрів та оцінювання

спроможностей (зокрема за компонентами DOTMLPFI) показує, що вони не повною мірою враховують специфіку підготовки громадян як окремої категорії. Аналогічно, методи оцінювання системи військової освіти орієнтовані переважно на освітні процеси і не забезпечують ідентифікації ознак і властивостей системи національного спротиву.

У дослідженні встановлено, що між ознаками системи існують стійкі внутрішні причинно-наслідкові зв'язки, які визначають функціонування її компонентів. Водночас виявлено низку проблемних аспектів, зокрема недостатню узгодженість нормативно-правової бази, дублювання функцій між органами державної влади, відсутність єдиних стандартів підготовки та недосконалість навчально-методичного забезпечення.

Крім того, обмеження ресурсного забезпечення, недостатній рівень підготовки інструкторсько-викладацького складу та недосконалість інфраструктури знижують ефективність функціонування системи. Виявлені проблеми підтверджують необхідність подальшого розвитку системного підходу до організації підготовки громадян України до національного спротиву та вдосконалення її компонентів.

Отже, результати дослідження узгоджуються з висновком про необхідність розгляду системи підготовки громадян України до національного спротиву як самостійного об'єкта наукового аналізу, що потребує подальшого методологічного та практичного розвитку.

Висновки

У результаті проведеного дослідження встановлено, що система підготовки громадян України до національного спротиву є складною, цілісною соціально-військовою системою, яка характеризується наявністю визначеної мети, ієрархічною структурою, багатосуб'єктністю, комплексністю та здатністю до взаємодії із зовнішнім середовищем.

На основі застосування методу системного аналізу визначено ключові ознаки та властивості цієї системи, зокрема керованість, адаптивність, безперервність, масовість і практичну спрямованість. Встановлено, що функціонування системи забезпечується стійкими внутрішніми причинно-наслідковими зв'язками між її компонентами, які формують інтегративні властивості, не зводяться до суми властивостей окремих елементів.

Здійснена декомпозиція системи дозволила виокремити її основні компоненти: доктринальну базу, організацію, підготовку, ресурсне забезпечення, якість управління та освіти, персонал, інфраструктуру та сумісність. Обґрунтовано, що сукупність зазначених компонентів забезпечує досягнення цільової функції системи — підготовку громадян України до виконання завдань національного спротиву.

Разом з тим встановлено, що система підготовки громадян України до національного спротиву наразі не має повної наукової формалізації як цілісного об'єкта, що ускладнює її оцінювання та вдосконалення. Виявлені проблемні аспекти функціонування системи свідчать про необхідність подальшого розвитку методичних підходів до оцінювання її компонентів та якості функціонування в цілому.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні механізмів оцінювання компонентів системи підготовки громадян України до національного спротиву та обґрунтуванні шляхів підвищення ефективності її функціонування.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702–ІХ : станом на 16.05.2025 // Відомості Верховної Ради України. 2021. № 41. Ст. 339.
2. Стратегія залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України на період до 2027 року : наказ Міністра оборони України від 26.12.2024 № 862/нм // Архів Міністерства оборони України.
3. Мураускайте Е. Е. Цивільна стійкість та опір: інтеграція міждисциплінарних перспектив з акцентом на Україну. Коледж-Парк, Меріленд, 2024. С. 8–13.
4. Артамощенко В. С., Рахманов В. О. Обґрунтування цільової моделі національного спротиву України. Київ : Національний університет оборони України, 2025. С. 80–163.
5. Павліковський А. К., Фролов В. С., Саганюк Ф. В. та ін. Оборонна реформа: системний підхід до оборонного менеджменту : монографія / за заг. ред. А. Сиротенка. Київ : Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони імені Івана Черняхівського, 2020. С. 129–149.
6. Артамощенко В. С. Метод оцінювання спроможностей системи військової освіти за компонентами DOTMLPF-Q // Збірник наукових праць Центру воєнно-наукових досліджень Національного університету оборони України. 2024. № 2 (81). С. 130–138.
7. Велика українська енциклопедія : електронний ресурс. URL: <https://vue.gov.ua> (дата звернення: 16.01.2026).
8. Енциклопедія сучасної України : електронний ресурс / Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: <https://esu.com.ua/search.php> (дата звернення: 16.01.2026).
9. Іфтемчук В. С., Григорєв В. А., Малінич М. І., Шутак Г. Д. Навчальний економічний словник-довідник (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): терміни, поняття, персоналії. Київ : Магнолія 2006, 2007. 361 с.
10. Георгадзе О. А. Обґрунтування рекомендацій щодо підвищення ефективності бойової підготовки артилерійської бригади : дис. ... канд. військ. наук : 20.01.05. Київ, 2016. С. 41–89.
11. Ситник Г. П., Комаха Л. Г., Рудик А. О. Основи теорії систем та системного аналізу : навчальний посібник / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : Академпрес, 2024. С. 29–34.
12. Про організацію планування підготовки Збройних Сил України на 2026 рік : директива Головнокомандувача Збройних Сил України від 14.10.2025 Д-5 // Архів Генерального штабу Збройних Сил України.
13. Планування підготовки у Збройних Силах України : методичні рекомендації. Київ : Центр учбової літератури, 2024. 35–39 с. ISBN 978-611-01-3105-6.
14. Про затвердження Плану пріоритетних дій Уряду на 2025 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.09.2025 № 1003-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2025-%D1%80> (дата звернення: 17.03.2026).
15. Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву : постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1443 : у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18.02.2025 № 160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-%D0%BF> (дата звернення: 18.01.2026).
16. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 19.01.2026).
17. Bernath E. Countering hybrid warfare with civilian-based defense and resistance // SSRN Electronic Journal. 2016. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3023334>.

18. Resilience: NATO Chief Scientist Report / North Atlantic Treaty Organization. Brussels, 2024. URL: <https://www.nato.int/content/dam/nato/webready/documents/sto/chief-scientist-report-resilience.pdf> (дата звернення: 12.01.2026).
19. Bratko A. Hybrid warfare – a threat to national security of the state // Security and Defence Quarterly. 2021. URL: <https://dialnet.unirioja.es/download/articulo/8038889.pdf> (дата звернення: 12.01.2026).
20. Ahmady J. Overview of NATO and EU's struggle against hybrid threats // International Scientific Journal of Security Studies. 2022. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstreams/bac01d2c-d36c-4445-a256-735fab5aa47d/download> (дата звернення: 12.01.2026).
21. Kozieł M. NATO's defense institution building in the age of hybrid warfare // Connections: The Quarterly Journal. 2017. URL: https://connections-qj.org/system/files/17.3.03_koziel_dib_hybrid_warfare.pdf (дата звернення: 12.01.2026).

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). *Law of Ukraine "On the foundations of national resistance" No. 1702-IX (July 16, 2021)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20>
2. Ministry of Defence of Ukraine. (2024). *Strategy for attracting, developing and retaining human capital in the defense forces of Ukraine until 2027 (Order No. 862/нм, December 26, 2024)*.
3. Murauskaitė, E. E. (2024). *Civil resilience and resistance: Integration of interdisciplinary perspectives with a focus on Ukraine* (pp. 8–13). College Park, MD.
4. Artamoshchenko, V. S., & Rakhmanov, V. O. (2025). *Substantiation of the target model of national resistance of Ukraine* (pp. 80–163). National Defence University of Ukraine.
5. Pavlikovskyi, A. K., Frolov, V. S., Sahaniuk, F. V., et al. (2020). *Defense reform: A systematic approach to defense management* (A. Syrotenko, Ed., pp. 129–149). Center for Military-Strategic Studies of the National Defence University of Ukraine.
6. Artamoshchenko, V. S. (2024). Method for assessing the capabilities of the military education system using DOTMLPF-Q components. *Collection of Scientific Works of the Center for Military Scientific Research*, 2(81), 130–138.
7. Great Ukrainian Encyclopedia. (n.d.). <https://vue.gov.ua>
8. Institute of Encyclopedic Research of NAS of Ukraine. (n.d.). *Encyclopedia of Modern Ukraine*. <https://esu.com.ua/search.php>
9. Iftemchuk, V. S., Hryhoriev, V. A., Malynych, M. I., & Shutak, H. D. (2007). *Educational economic dictionary-reference book* (361 p.). Magnolia 2006.
10. Heorhadze, O. A. (2016). *Substantiation of recommendations for improving the effectiveness of combat training of an artillery brigade* (Doctoral dissertation, specialty 20.01.05, pp. 41–89).
11. Sytnyk, H. P., Komakha, L. H., & Rudyk, A. O. (2024). *Fundamentals of systems theory and systems analysis* (H. P. Sytnyk, Ed., pp. 29–34). Akadempres.
12. General Staff of the Armed Forces of Ukraine. (2025). *Directive D-5 on the organization of training planning of the Armed Forces of Ukraine for 2026* (October 14, 2025).
13. Center for Educational Literature. (2024). *Planning of training in the Armed Forces of Ukraine* (pp. 35–39). <https://doi.org/10.978-611-01-3105-6>
14. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2025). *On approval of the priority action plan of the Government for 2025 (Resolution No. 1003-p, September 10, 2025)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2025-%D1%80>
15. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021). *On approval of the procedure for organizing and conducting general military training of citizens of Ukraine for national resistance (Resolution No. 1443, December 29, 2021; as amended February 18, 2025)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-%D0%BF>
16. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *Law of Ukraine "On higher education" No. 1556-VII (July 1, 2014)*.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

17. Bernath, E. (2016). Countering hybrid warfare with civilian-based defense and resistance. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3023334>
18. North Atlantic Treaty Organization. (2024). *Resilience: NATO Chief Scientist Report*. <https://www.nato.int/content/dam/nato/webready/documents/sto/chief-scientist-report-resilience.pdf>
19. Bratko, A. (2021). Hybrid warfare – A threat to national security of the state. *Security and Defence Quarterly*. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/8038889.pdf>
20. Ahmadly, J. (2022). Overview of NATO and EU's struggle against hybrid threats. *International Scientific Journal of Security Studies*. <https://ela.kpi.ua/bitstreams/bac01d2c-d36c-4445-a256-735fab5aa47d/download>
21. Koziel, M. (2017). NATO's defense institution building in the age of hybrid warfare. *Connections: The Quarterly Journal*. https://connections-gj.org/system/files/17.3.03_koziel_dib_hybrid_warfare.pdf

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons «Attribution» 4.0.